

До спеціалізованої вченої
ради Д 08.727.04
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Боровика Андрія Володимировича –
на дисертацію Судець Олени Миколаївни
за темою «Кримінальна відповідальність за порушення водного
законодавства», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. На підставі вивчення дисертації, автореферату дисертації та копій публікацій здобувача Судець О.М., слід зазначити наступне.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що у сучасних реаліях розвитку сільського господарства, промисловості та сучасного науково-технічного прогресу загалом у різних екологічних сегментах відбуваються здебільшого деструктивні сегменти. Протистояння двох динамічних процесів – розвитку природнього середовища і техногенного розвитку відбувається не на користь першого, що пов'язане із недооцінюванням суспільством значення природньо-екологічного балансу. У цих процесах водні об'єкти виступають найбільш вразливою категорією природніх об'єктів з урахуванням безпосередньої близькості до сфери життєдіяльності людей. З іншого боку водні об'єкти поряд із повітряним простором відіграють одну з ключових ролей у впливі на стан здоров'я та безпеку життєдіяльності людини. Тому дотримання законності у цій сфері суспільних відносин є однією з найактуальніших проблем сучасного державотворення.

Серед найбільш поширених проблем у сфері порушення водного балансу є злочинні посягання на суспільні відносини у цій сфері. Злочинні посягання

здійснюються безпосередньо щодо екології та природокористування водними об'єктами, серед яких – забруднення вод, злочинні дії щодо водної флори і фауни, користування водними транспортними артеріями, зміна русел річок та рівня води у водних об'єктах. Водночас, злочинні посягання здійснюються до навколоводних об'єктів – берегів водойм, підводних ґрунтів, прибережних захисних смуг тощо. Внаслідок цього утворюється значний спектр різномірних злочинних посягань, що виражаються у злочинах як екологічного характеру, так і майнових прав, у результаті чого настають негативні екологічні та соціально-економічні наслідки.

В цілому, можна з упевненістю сказати, що порушені авторкою у дисертаційному дослідженні проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення також підтверджують актуальність обраної теми наукового пошуку.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, обумовлюється передусім тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій виглядають обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження такого рівня.

Аналіз структури дисертаційного дослідження показує, що остання логічно пов'язана з визначеними метою, задачами, об'єктом і предметом дослідження і передбачає висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної автором теми. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У Першому розділі «**Загальна характеристика порушення водного законодавства**» дисертанткою досліджено понятійний апарат та сукупність методологічного інструментарію. Авторкою проілюстровано наявність широкої наукової дискусії у сфері концептуального тлумачення, у першу чергу, об'єкта кримінально-правової охорони – водних об'єктів як сукупності прав, чи як природних ресурсів. Дослідження особливостей соціальної обумовленості кримінально-правової заборони порушення водного законодавства дозволило

конкретизувати юридичну природу подолання деліктності у цій сфері суспільних відносин. Узагальнено досвід вчених розробок, конкретизацію термінологічного інструментарію, зокрема подано авторське тлумачення терміну «порушення водного законодавства» як порушення геофізичних властивостей водного об'єкту та комплексу прав користувачів – фізичних осіб, що вступають у взаємодію з такими об'єктами.

Авторкою дисертації доведено, що злочинна поведінка у цій сфері суспільних відносин зумовлена конкретними факторами: соціальним і економічним. Зміст соціального фактору полягає у проявах правового нігілізму щодо користування водними об'єктами, нехтуванням екологічних цінностей та відсутністю системної екологічної державної політики та просвітницьких програм у цій сфері. Економічний фактор відображає загальноекономічний стан у державі – низький рівень добробуту населення, що посилює злочинну поведінку щодо водних об'єктів і створює передумови для посягань на водні ресурси, флору і фауну вод, берегові смуги з метою набуття економічних і матеріальних вигід. Авторка дисертації довела, що не тільки кримінально-правова заборона, а і позитивне зменшення впливу вказаних факторів можуть створити передумови для зменшення злочинності у даній сфері суспільних відносин.

На основі широкої джерельної бази досліджено основні періоди розвитку та надано характеристики цих періодів. Авторка виділила 6 основних періодів, зокрема: 1) Русько-Литовський період – IX – XIV століття; 2) період російсько-австрійського законодавства (XIV – XVIII ст.); 3) XVIII – початок XIX ст. – період удосконалення кримінальної відповідальності за досліджувані злочини; 4) друга половина XIX – 1917 р. – розвиток кримінально-правових норм у напрямі відповідальності за порушення правил полювання та рибальства; 5) радянський період (1917 – 1991 рр.) розвитку кримінально-правової відповідальності за порушення водного законодавства; 6) кримінально-правова відповідальність за водні правопорушення з 1991 р. по теперішній час.

У Другому розділі «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів

порушення водного законодавства» досліджено об'єктивні ознаки порушення водного законодавства складаються з об'єкта та об'єктивної сторони цих злочинних посягань. Об'єктом посягання тут визнано суспільні відносини, що склалися у сфері раціонального використання водних та пов'язаних із водними ресурсами об'єктів, водної флори і фауни, внаслідок чого настають негативні екологічні наслідки. Об'єктивна сторона таких злочинних посягань представляє собою незаконні дії суб'єкта злочинного посягання, спрямовані на порушення водного законодавства, що заподіює, або може заподіяти негативні екологічні наслідки об'єктам водної екосистеми та пов'язаним із нею об'єктам.

Авторка здійснила визначення поняття суб'єктивної сторони злочинного посягання на вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Зокрема, у підрозділі зазначено, що ставлення суб'єкта кримінального правопорушення до його вчинення базується на суб'єктивному сприйнятті навколишнього середовища, до усвідомлення закономірностей співжиття людей у соціумі та серед природи. Авторкою доведено, що суб'єктом кримінальних правопорушень є як загальний, так і спеціальний суб'єкти: загальним суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла повноліття. У розділі визначено також і спеціальний суб'єкт як фізична особа, що уповноважена на виконання функцій держави, на яку законом покладено обов'язок дотримуватися спеціальних правил у сфері екологічної безпеки та здійснення спеціальних видів діяльності

Третій Розділ «Особливості відмежування та запобігання злочинних порушень водного законодавства» авторка визначила головний критерій відмежування, зокрема обґрунтовано, що суттєвість обсягу завдання шкоди і є розмежувальною ознакою, що відмежовує адміністративне правопорушення від кримінального. Зазначається, що суттєвий обсяг шкоди відмежовує кримінальне правопорушення від інших правопорушень, саме за цим критерієм і має відбуватися кваліфікація. Авторка доводить, що додатковим критерієм відмежування може бути повторність і системність правопорушень, які навіть не спричиняють значного обсягу шкоди у кожному окремому випадку, проте у

своїй сукупності представляють формують стійку злочинну поведінку і при систематичній повторності можуть кваліфікуватись як злочинне правопорушення. Саме ці два критерії мають бути імплементовані у чинний КК України.

Сформульовано три методи запобігання: соціальний, правовий і психологічний. Соціальний метод передбачає застосування інструментів, як відведення антигромадської активності, суспільної соціально-профілактичної діяльності, заходи екологічної пропаганди, екологічна освіта тощо. Правовий метод включає у себе інструменти кримінально-правового утримання (загальне запобігання кримінальним правопорушенням), декриміналізації та депеналізації, нормативно-регулятивні заходи та інші кримінально-правової політики у сфері навколишнього природного середовища. Психологічний метод включає у себе інструменти психічного впливу, інакше кажучи засоби інформаційного, інтелектуального, медико-психологічного впливу на свідомість і волю особи, що загалом формують еколого-правову підсвідомість, котра виключає протиправну поведінку.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані авторкою досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна зробити висновок, що структура дисертації Судець О.М. повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила авторці послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях відповідальності за порушення водного законодавства.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи авторка опрацювала достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у

галузі теорії права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, психології та ін.

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається тим, що дисертація є однією з перших праць, в якій комплексно досліджено особливості кримінальної відповідальності за порушення водного законодавства та сформульовано основні напрями його удосконалення. Результатом дослідження стали узагальнення, висновки, рекомендації і пропозиції щодо запобігання злочинних порушень водного законодавства, профілактики злочинності у цій сфері, зокрема:

вперше:

– сформульовано авторське визначення поняття порушення водного законодавства як порушення геофізичних властивостей водного об'єкту та комплексу прав користувачів – фізичних осіб, які вступають у взаємодію з такими об'єктами. Логіка формулювання такого терміну побудована на нормативно-правових характеристиках конкретних водних об'єктів з урахуванням геофізичних особливостей, стан яких порушується шляхом вчинення кримінального правопорушення;

– встановлено, що у основі протиріч суспільного розвитку, що зумовили підвищену злочинність у сфері порушення водного законодавства лежать соціальний та економічний фактори. Соціальний фактор представлений динамікою правового нігілізму щодо водних об'єктів, нехтуванням екологічних цінностей та відсутністю системної екологічної державної політики. Економічний фактор представлений низьким рівнем добробуту населення, який став каталізатором злочинної поведінки щодо водних об'єктів і створив передумови для посягань на водні ресурси, флору і фауну вод, берегові смуги

(відведення земельних ділянок у охоронюваних Водним кодексом захисних смугах);

– визначено, що основним напрямом удосконалення нормативно-правових основ у сфері протидії порушенням водного законодавства має стати формулювання чітких законодавчих положень щодо відповідальності із забезпечувальними заходами – покриттям видатків на відновлення водних об'єктів;

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для подальшого теоретичного розроблення питань регулювання кримінальної відповідальності за порушення водного законодавства в Україні;

– правотворчості – щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері розвитку кримінально-правової протидії порушенню водного законодавства в Україні, правоохоронних функцій органів влади;

– правозастосовній діяльності – щодо удосконалення кримінально-правової протидії порушенню водного законодавства;

– навчальному процесі – під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Кримінологія» у підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення, рекомендації та висновки, зазначені у дисертації, викладені у 8 наукових працях, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, одна – у періодичному науковому зарубіжному виданні за профілем дисертації, а також двоє тез наукових повідомлень у збірниках матеріалів відповідних наукових заходів.

Наукові публікації дисертантки свідчать про її послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Також слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

Оформлення дисертації. Дисертація Судець О.М. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Після ознайомлення із матеріалами дисертаційного дослідження, а також авторефератом дисертації слід зазначити, що автореферат дисертації повністю відображає зміст основних положень дисертації.

У цілому позитивна оцінка проведеного дисертаційного дослідження не виключає можливість та необхідність *зазначити про певні зауваження, що можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації.*

1. Загальне позитивне враження від рецензованої праці дещо «девальвують» характеристика стану наукової розробленості теми – авторка відзначила різних вчених різних часів, тоді як хотілося б побачити внесок зарубіжних науковців. У дисертації є перелік умовних скорочень, що є цілком слушним, проте у тексті роботи окремі загальноприйняті скорочення вживаються по-різному, наприклад КК або КК України; іноді зустрічаються помилки у іменах та по-батькові окремих вчених та ін.

2. Більш чіткого формулювання потребує твердження авторки, винесене у елементи наукової новизни, у якому зазначається, що дисертанткою «удосконалено ... поняття суб'єктивної сторони злочинного посягання на водні об'єкти, яке базується на суб'єктивному сприйнятті, тобто ставленні суб'єкта – особи-злочинця до навколишнього середовища, до усвідомлення закономірностей співжиття людей у соціумі та серед природи». В той же час, зі змісту дисертації важко чітко зрозуміти, у чому ж полягає згадане вище удосконалення, що ж саме нового привнесено авторкою у згадане вище питання.

3. Відзначаючи особливу практичну направленість результатів проведеного Судець О.М. дослідження, виникає питання про відсутність даних про їх впровадження у практику діяльності правоохоронних органів та законотворчий процес, в науку чи освітній процес. На мою думку, необхідно було показати практичну цінність одержаних результатів, оскільки ця робота має вагоме не тільки теоретичне значення (треба було подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання), а й прикладне значення – відсутні відомості про практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання. Відзначаючи практичну цінність отриманих результатів, доцільно подати короткі відомості про впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, у яких здійснена їх реалізація.

4. Також виникає питання з приводу відсутності дослідження форм реалізації кримінальної відповідальності за порушення водного законодавства.

В цілому зроблені зауваження слід розглядати як запрошення дисертанта до подальших наукових досліджень та дискусій. Висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань дослідження або окремих недостатньо чітко сформульованих автором висновків і тому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація **судець Олени Миколаївни за темою «Кримінальна відповідальність за порушення водного законодавства»** є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки кримінального права, вона відповідає вимогам пунктів 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а її авторка заслуговує на присудження їй

наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

**Офіційний опонент –
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових та
адміністративно-правових дисциплін,
декан юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука**

Андрій БОРОВИК

